

BALI LÓRÁNT

habilitált egyetemi docens,

MATE Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Keszthely
*associate professor, habil, Hungarian University of Agriculture and Life
 Sciences Institute for Rural Development and Sustainable Economy,
 Keszthely*

ORCID: 0009-0002-3611-3042

email: balilori@freemail.hu

A HORVÁT-MAGYAR-SZERB ÉS A HORVÁT-MAGYAR- SZLOVÉN HÁRMAS HATÁR POLITIKAI FÖLDRAJZI ÖSSZEHAISONLÍTÓ VIZSGÁLATA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NEMZETISÉGI SZERKEZET VÁLTOZÁSÁRA.

*A COMPARATIVE POLITICAL GEOGRAPHY OF THE CROATIAN-
 HUNGARIAN-SERBIAN AND CROATIAN-HUNGARIAN-SLOVENIAN
 TRIPLE BORDER, WITH SPECIAL REFERENCE TO CHANGES IN THE
 NATIONALITY STRUCTURE.*

ABSTRACT

The aim of the study is to describe the political geography of the transformation. It will also devote space to the changes in the nationality structure caused by the transition. In the last hundred years, the border region under study has undergone a significant ethnic homogenisation, brought about by controlled assimilation processes. Their effects have multiplied significantly during the changes of state space. It is clear that there have been significant assimilation processes on both sides of the border. Not only the Hungarians who split into Croatia and Slovenia were affected, but also Croats and Slovenes in Hungary. In each case, a significant influencing factor is the rurality of the accommodation area, which has a more pronounced effect on the nationalities. The primacy of the national language has completely disappeared. In all the nationalities, there is a forced dominance of the official language

Kulcsszavak: Horvátország, Szlovénia, hármes határok, nemzetiségek

Keywords: Croatia, Slovenia, triple borders, nationalities

1. Bevezetés

Az elmúlt közel száz év, illetve a rövid XX. század történéseit áttekintve, a magyar – jugoszláv (szerb – horvát – szlovén) határ rendelkezik a legkisebb állandósággal. Erről tanúskodott már 1942-ben Rónai András Kelet – Közép – Európa határállandósági térképe is. A történelem hű maradt önmagához és az állandóság továbbra is viszonylagos maradt. A tanulmány célja, hogy bemutassa az átalakulás politikai földrajzi folyamatait. Emellett teret szenteljen az államváltó tér okozta nemzetiségi szerkezet változás bemutatására is. Az elmúlt száz évben a vizsgált határ menti térségben egy jelentős etnikai homogenizáció ment végbe, amelyet irányított asszimilációs folyamatok idéztek elő. Ezek hatásai az államtér váltások során jelentősen multiplikálódtak¹.

2. Horvát – magyar – szerb hármashatár politikai földrajzi fejlődése

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követő bő száz évben a területnek többször is katonai agresszióval és ad-hoc jellegű határmódosításokkal kellett szembe néznie. Az első ilyen aktus az első világháborút követően következett be. Az antanttal szövetséges déli szomszédunk Szerbia hazánk rovására minél nagyobb területeket igyekezett megszerezni.

Az első világháború lezárása többéves folyamat volt, amely 1918. november 3-án kezdődött Padovában, az antant országai fegyverszünetet kötöttek az Osztrák-Magyar Monarchiával. Tíz nappal később (1918. november 13-án) Magyarország és az antant között létrejött a belgrádi katonai egyezmény. Ez a fegyverszüneti egyezmény jelölte ki a déli demarkációs vonalat Magyarország és a délszláv területek között. Az ideiglenes határvonal a Maros mentén a Tiszáig, majd a Szabadka-Pécs vonalon keresztül a Drávaig, innentől a folyó mentén a magyar-osztrák határig húzódott. Eszerint a Muraköz és a Muravidék nem szerepelt az antant által megszállt területek között. Az egyezmény utolsó pontja azonban kikötötte a beavatkozás jogát, ha az országban zavargások törnének ki. Az emigrációban élő szerb miniszterelnök Nikola Pašić és a Jugoszláv Bizottság vezetője Ante Trumbić 1917. július 20-án megállapodtak abban, hogy egy leendő közös délszláv állam jön létre a szerb, a horvát és a szlovén népet magába foglalva².

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot 1918. december 1-én kiáltották ki, melynek következtében december 24-én a szerb-horvát csapatok megszállták a Muraközt, majd a Murán átkelve néhány muravidéki településre is bevonultak, később pedig Muraszombatot is elfoglalták. E katonai lépés indoklásaként a belgrádi katonai egyezmény utolsó pontját használták fel, holott a területen semmiféle zavargás sem történt.

A párizsi békekonferencia feltétel nélkül a SZHSZ Királysághoz csatolta a területet, s ennek következményeként 1919. augusztusában a helyi lakosság meghallgatása nélkül végbement a Muravidék és a Muraköz megszállása. Ekkor a Muravi-

déken az 1910-es népszámlálási adatok szerint 20 346 fő volt magyar (a lakosság 22,3 %-a), akik a térség keleti peremén alkottak összefüggő tömböt. A Muraköz népességének 90,8 %-a horvát volt, a lakosság 26 %-a beszélt magyarul.

A Trianonban hazánknak ítélt Pécs városát és környezetét, valamint Baja környékét és az Észak-Bácskát csak erőteljes katonai nyomásra volt csak hajlandó kiüríteni*. A bemutatott térségről, akár csak hazánk többi határ menti területéről elmondható, hogy kialakításukkor csak kis mértékben vették figyelembe a nemzetiségi és etnikai viszonyokat. A következő önkényes határ- és hatalomváltásra 1941 tavaszán került sor, amikor a Baranya-háromszög és a történelmi Bács-Bodrog megye középső és déli része újból Magyarországhoz került, igaz csak egy rövid időre, mert 1945-től helyreálltak a trianoni határok.¹

A magyar relációt kevésbé, de a horvát-szerb történelmi viszonyt erősen mérgező sajátos ideiglenes határkorrekciókra is sor került. Először 1931-ben, amikor a történelmi régiókat felszámolva úgynevezett bánóságokra osztották fel Jugoszláviát. A mai Horvátország területének jelentős része, a Szerémséget leszámítva a Szávai bánóság területére esett, amelynek székhelye Zágráb lett. Míg a szomszédos Dunai bánóság a Szerémség, a Vajdaság és Észak-Szerbia alkotta.

A második világháború utáni második Jugoszláviában sor került a történelmi határok korrekciójára is, mely során a Szerémséget Szerbiához (Vajdasághoz), a Baranya-háromszöget pedig Horvátországhoz csatolták. A két világháború között Európa egyik legmultietnikusabb területe volt a hármás határ térsége. Szerbek, horvátok, magyarok, bosnyákok, németek, csehek, ruszinok és szlovákok, és kisebb számban mozaikszerűen lengyelek, románok és szlovénok laktak. Homogén nemzetiségi terület még járási szinten sem volt.² A második világháború után egy határozott, politikailag támogatott etnikai homogenizációs folyamat indult el. Ennek során az egykori jugoszláv területekről csaknem teljesen eltűntek a németek, valamint a magyarok is jelentős létszám csökkenést szenvedtek el. Ezek több alkalommal is szervezett etnikai tisztogatások során mentek végbe. Emellett a teljes jugoszláv éra, és az azt követő évek is a folyamatos horvát-szerb etnikai és államközi konfliktusokkal terheltek. Elég csak az 1992-1995-ben lezajlott polgárháborúra gondolnunk, mely során, az általunk vizsgált terület horvát részén jelentős haditevékenység folyt. A Baranya-háromszög pedig 1998. január 15-ig szerb

* Az 1921. augusztus 14-én kikiáltott Baranyai Magyar – Szerb Köztársaság Belgrád védelmét élvezte. Legfőbb kormányzati szerve az úgynevezett Intéző Bizottság volt, amely 25 tagból állt. Tagjai „akik a bányák felrobbantásával és utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos szamárságokkal fenyegetőztek” nem szándékoztak kivonulni. A bábállamot támogató egykori magyar hadügyminiszter, Linder Béla pécsi polgármester számára, azonban hamar nyilvánvalóvá vált a helyzet fenntarthatatlansága Belgrád támogatásának hiányában. Így Petar Dobrović köztársasági elnökkel egyetértésben kezdeményezték a kiürítés megkezdését. Bár Pécs kiürítése augusztus 22-én megtörtént, ennek ellenére a Dunától keletre több fennakadás is történt. Ennek fő okát az adta, hogy a szerbek és a nagyhatalmak által használt térképek közötti eltérés 2-9 kilométer volt, ennek tisztázása pedig időt vett igénybe.

megszállás alatt volt. A erdői béketárgyalásokat követően csak lassan kezdett el a két ország közeledni egymáshoz, ehhez szükség volt mindkét oldalon az egykori „háborús” vezetők leváltása is. Ezután pedig az EU ösztönző szerepének erősödésével indult meg az együttműködésre törekvés a horvát és a szerb fél részéről. Napjainkban is fel-fel lángolnak egyes aktuál politikai kérdést illetően a szerb-horvát ellentétek, ennek ellenére a nemzetek közötti közeledési folyamat megindult. Horvátország 2013. július 1-jétől az EU tagja, amely pozícióra Szerbia is aspirál.³

3. Horvát – magyar – szlovén hármashatár politikai földrajzi fejlődése

1918. december 24-én a szerb csapatok elfoglalják a Muraközt, a behatoló egységek elsődleges célja a szerbek, horvátok és szlovének egy államban való egyesítése volt, ezért célozták meg a vegyes lakosságú Alsólendva és környékének elfoglalását. A Murát átlépve Alsóbesztercéről (Dolnja Bistrica) kiindulva Murszombat (Mursak Subaota) irányába fordulva vonták ellenőrzésük alá a többségében szerb katonákból álló szabadcsapatok a térséget, amely 1919. január harmadikáig maradt a kezükön, ekkor a magyar erők visszafoglalták és a Tanács Köztársaság megalakulásáig helyőrség védte a várost és vidékét.⁴

A magyar és a szomszédos délszláv népek között húzódó határ kialakulását két fontos tényező befolyásolta, az egyik a magyar államhatalmi és közigazgatási szervek kaotikus, zilált állapota, a másik pedig az antant hatalmak érdekei. Ebbe a milióbe illeszkedett bele Jože Klekl plébános és a horvát hatóságok pánszlávista elképzelése is a nyugat-magyarországi szláv korridort illetően, amely a Szerb – Horvát – Szlovén Királyságot elsősorban horvát érdekek alapján kötötte volna össze Csehszlovákiával Burgenlandon, Zala, Vas, Moson, Sopron vármegyén át 170 km hosszan és 60-75 km szélességben. Ezt az elképzelést a Rába menti szlovén és a gradistyei horvát lakosság magas nemzetiségi arányára alapozták.^{5,6}

A magyarországi ruszinok és németek törekvéseihez hasonlóan a vendek egyes politikai csoportjaiban is felmerült az autonómia gondolata, amelyet az ország egységének megőrzése érdekében a magyar politikai elit is támogatott. Obál Béla Vas vármegye főispánja, a Mura vidékért felelős kormánybiztos vetette fel, reagálva a szlovén önállósodási törekvésekre, a Vend vármegye kialakítására vonatkozó javaslatát 1919 januárjában. Az elképzelés szerint Zala vármegye területén élő vendeket egyesítették volna három járásban, a murszombatiban, a felsőlendvaiban, illetve a belatinciban. Az említett javaslattal párhuzamosan került kidolgozásra a Jožek Klekl vezette szlovén katolikus papok autonómia javaslata, amely a Mura és a Rába mentén élő szlovéneket egyesítette volna a Slovenska krajina (Szlovén Vidék) autonóm egység keretében Murszombat székhellyel. Elsősorban az oktatás és a kultúra területén követelték autonómiát, a többi társadalmi és gazdasági szektor tekintetében nem kértek. A Tanács Köztársaság időszakában nem kedvezett a magyar érdekeknek a béketárgyalásokon. A leendő délszláv állam arra törekedett, hogy katonai nyomással, az egyes térségek előzetes

okkupációjával „bírja rá” a nagyhatalmakat a számára kedvező határkiigazításra. Az Ötök Tanácsa 1919. augusztus 1-én rábólintott a Muravidék katonai megszállására, amely 12-én és 13-án végbe is ment. A magyar lakosságból a megszállás ténye nem váltott ki heves tiltakozását, a fennálló állapotot ideiglenesnek tekintették. Ellenálló magyar katonai akciókra csak november 23-án és 24-én került sor Kebelénél (Kobilje), 29-én Hosszúfalunál (Dolga Vas), illetve december 30-án Dobronaknál (Dobrovnik) és Csenténél (Čente). Ezek egyike sem eredményezett tartós sikereket.⁷

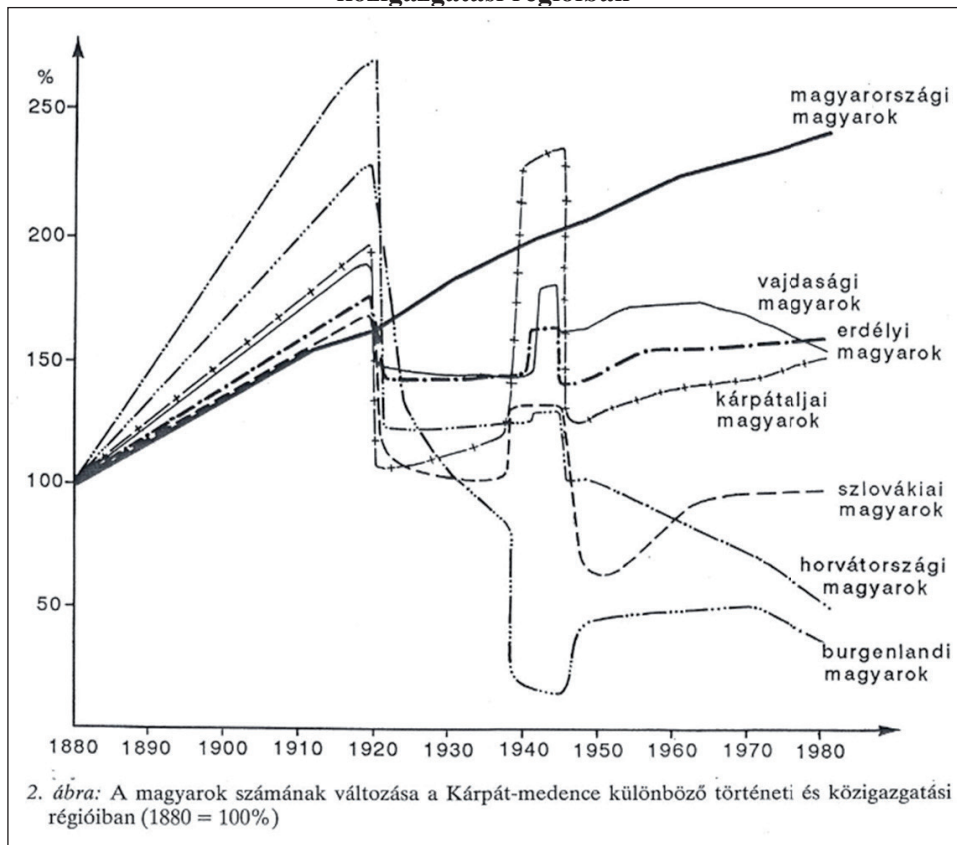
A második világháború előestéjén visszatért a Muraköz és a Dráva-szög, ez azonban csak ideiglenes állapot volt. Az 1940. december 12-én aláírt örökbarátsági szerződés még egy évet sem bírt ki. „1941. áprilisában Magyarország belesodródott a Jugoszlávia elleni német akcióba. (A német csapatok átengedése Magyarország területén valójában már önmagában véve is részvételt jelentett.) Formálisan csak az ország szétesése után vette birtokba az 1920-ban elszakított területek nagy részét.” (Hardi T. – Hajdú Z. – Mezei I. 2009, 290. p.) A határ korrekció utáni területi veszteségek miatt a Független Horvát Állammal való viszony nem volt felhőtlen.

A magyar adminisztráció 1941. június 9-én vezeti be a katonai közigazgatást Muraköz megyében. Stridóvár környékén a németek heves ellenállását csak 1945. április 12-én sikerült megtörni és térséget jugoszláv ellenőrzés alá vonni. A köz- és államigazgatás újra szervezése hamar elindult, 1945. november 29-én kikiáltották a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot, ennek eredményeként már 1946. április 9-án kijelölték az új belső határt Horvátország és Szlovénia között. Jugoszláv – magyar viszonylatban a térségben visszaállt az 1940. utolsó békeév állapota. Az 1992-1995-ös honvédő háború és annak következményei a hármas határ politikai földrajzi helyzetére nem gyakoroltak hatást, korrekció nem történt. Horvát – szlovén viszonylatban napjainkban a szárazföldön csak csekély nézeteltérések vannak a határvonal futását illetően⁸.

4. A nemzetiségi szerkezet átalakulása

A határállandóság tekintetében mind két térség rendkívül nagy változékonyságot mutat. A trianoni katasztrófát megelőző időszakban a kiegyezést követő gazdasági konjunktúra, jólét következtében 1880-tól 1920-ig a két vizsgált térségben a magyar ajkú lakosság száma több, mint ötven százalékkal növekedett, egyes esetekben több, mint száz százalékkal. Igaz ez alul maradt a mai anyaország területén végbement népesség növekedéstől, ennek ellenére elmondható, hogy magyar nemzetiség térnyerése pozitív tendenciákat mutatott. Az újonnan létrejött Szerb – Horvát – Szlovén Királyságban, társadalom-szociológiai okokkal magyarázhatóan, szignifikánsan kevesebben vallották magukat magyarnak. Ez az 1941-es impérium váltást követően újból növekvő tendenciába fordult.

1. ábra. A magyarok számának változása a Kárpát-medence egyes közigazgatási régióiban⁹

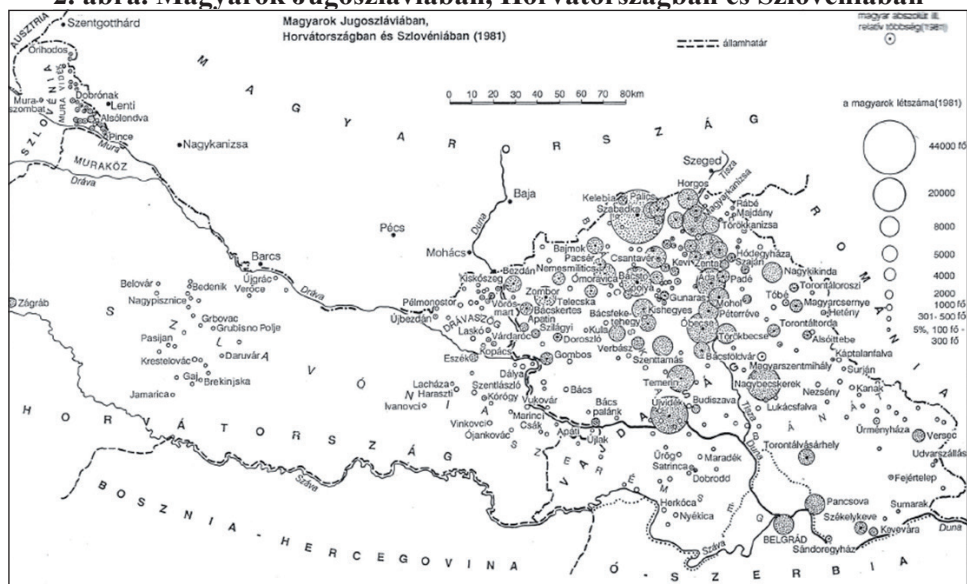

Forrás: Kocsis K. – Kocsisné Hodosi E. 1992. 15. old.

A vizsgált területet a titói éra idején nem érték jelentős etnikai tisztogatások, ennek ellenére az etnikai homogenizáció jelentős méretű, ötven százalék közeli volt (1. ábra.). A hetvenes évektől a nemzetiségek is részesülhettek az öngazgatás adta előnyökből, ennek ellenére a Kelet-Szlavónia magyarság létszáma húszezer fő alá csökkent és napjainkra megközelítette a 2021-es népszámlálási adatok alapján a tizenegyezer főt. Szállás területe a Drávaszögbe szorult vissza, Laskó, Várdaróc, Vörösmart, stb. településekre. Kórógy, Szentlászló, Haraszi, Ójankovác asszimilációs rátája pedig egyre erősödik. Hasonló folyamatok játszódtak le Muravidéken is. Az 1953-as népszámláláskor több mint tíz ezer fős magyarság lélekszáma mára 6-7 ezer főre csökkent. Pozitívumként mondható el, hogy a népszámlálási adatok és a terepi becslések is azt mutatják, hogy az elmúlt húsz évben fogyás lelassult, leállni látszik. A képet azonban árnyalja a vegyes házasságok magas száma (2. ábra).

2. ábra. Magyarok Jugoszláviában, Horvátországban és Szlovéniában

Forrás: Kocsis K. – Kocsisné Hodosi E. 1992. 73. old.

A határ magyar oldalán is erős etnikai homogenizáció zajlott le. 1960-ban több mint harminc ezren vallották magukat horvátnak, addig ez a szám napjainkra éppen, hogy meghaladja a tíz ezer főt. Szállás területük Dél – Baranya, Dél – Zala és Vas megye egyes aprófalvaira koncentrál. Ezek a határ menti rurális térségek az államszocializmus óta küzdenek az elvándorlás problémájával, amely a grádis-tyei, a mura menti és baranyai horvátokat egyaránt sújtja. A téma szempontjából még említést érdemelnek a Rába menti szlovénjaink, amelyek száma pár ezerre tehető. Asszimilálódásukat magas fokáról tanúskodik az a helyzet, hogy nem tudtak megyei nemzetiségi önkormányzatot létrehozni, mivel csak tíznél kevesebb településen tartottak szlovén nemzetiségi önkormányzati választást.

5. Összefoglalás

Egyértelműen megállapítható, hogy a határ mind két oldalán jelentős asszimilációs folyamatok játszódtak le. Nem csak a Horvátországba és Szlovéniába szakadt magyarság érintett ebben, hanem magyarországi horvátság és szlovénség is. Mindegyik esetben jelentős befolyásoló tényező a szállásterület rurális helyzete, amely fokozottabban fejti ki hatását a nemzetiségek tekintetében. A nemzetiségi nyelv primátusa teljesen megszűnt. Mindegyik nemzetiségi esetében az államnyelv dominanciájával jellemezhető kényelvűség tapasztalható.

JEGYZETEK / NOTES

- 1 Hajdú Zoltán (2008): Rónai András, a politikai földrajzos. Földrajzi Értesítő LVII. évf. 1-2. füzet. 39–54 old.
- 2 Bali Lóránt – Szalai Gábor (2011): A horvát – magyar – szerb hármas határ néhány társadalomföldrajzi aspektusa. Közép – Európai Közlemények. VIKEK. Szeged, 144–150. old.
- 3 Bali Lóránt – Szalai Gábor (2011): A horvát – magyar – szerb hármas határ néhány társadalomföldrajzi aspektusa. Közép – Európai Közlemények. VIKEK. Szeged, 144–150. old.
- 4 Göncz László 2000: Sajátos események a Mura mentén 1919-ben. In: (szerk.) Göncz László Lendvai füzetek 17. A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Lendva, 33–50. old.
- 5 Pándi Lajos 1995: Köztes-Európa 1763-1993. Térképgyűjtemény. Osiris – Századvég. Budapest, 798 old.
- 6 Gulyás László (2005): Gulyás László 2005: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák – Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. 233 old.
- 7 Göncz (2000) 33–50. old.
- 8 Kalšan, Vladimir 2014: Muraköz történelme. Tiskara Letis. Csáktornya, 463. old.
- 9 Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter 1992: Magyarok a határainkon túl. A Kárpát – medencében. Tankönyvkiadó. Budapest. 179. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Bali Lóránt – Szalai Gábor (2011):** A horvát – magyar – szerb hármas határ néhány társadalomföldrajzi aspektusa. Közép – Európai Közlemények. VIKEK. Szeged. 144–150. old.
- Göncz László (2000):** Sajátos események a Mura mentén 1919-ben. In: szerk. (2000) Göncz László Lendvai füzetek 17. A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Lendva. 33–50. old.
- Gulyás László (2005):** Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák – Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. 233. old.
- Gulyás László (2021/b):** A Bánság felosztása és a magyar-jugoszláv-határ születése. A Román és a Jugoszláv ügyek bizottságának ülése. In: Gulyás László (2021/a): A trianoni békediktátum története hét kötetben II/2. kötet. Szeged. Egyesület Közép-Európa Kutatására.
- Gulyás László (2023/b):** Az első világháború és a versailles-i békerendszer államszervezeti következményei különös tekintettel a kisebbségi helyzet változásaira. (2023/a): A trianoni békediktátum története hét kötetben 5. kötet. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 359–367. old.

- Gulyás László (2023/c).** A párizsi békekonzferencia jellemzői és működése. In. Gulyás László szerk. (2023/b): In. Gulyás László szerk. (2023/a): A trianoni békediktátum története hét kötetben 5. kötet. Szeged. Egyesület Közép-Európa Kutatására. 53–58. old.
- Gulyás László (2024/b):** Baranyai-Bajai Szerb-Magyar Köztársaság. In. Gulyás László szerk. (2024/a): A trianoni békediktátum története hét kötetben II/1 kötet. Szeged. Egyesület Közép-Európa Kutatására. 321– 330. old.
- Gulyás László (2024/c):** A Délvidék szerb megszállása. . In. Gulyás László szerk. (2024/a): A trianoni békediktátum története hét kötetben II/1 kötet. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 296–299. old.
- Kalšan, Vladimír (2014):** Muraköz történelme. Tiskara Letis. Csáktornya. 463 old.
- Kocsis Károly – Kocsisné Hodosi Eszter (1992):** Magyarok a határainkon túl. A Kárpát – medencében. Tankönyvkiadó. Budapest. 179. old.